

зайнятості населення, культури і побуту. Студентам потрібно дати також знання про господарський комплекс області, його галузеву структуру, зміни, що відбулися останніми десятиліттями, дати характеристику тенденцій розвитку та розміщення галузей промисловості, ознайомити з екологічною ситуацією, дати відомості про природно-заповідний фонд області.

На нашу думку, краєзнавчий матеріал потрібно давати і при читанні інших курсів. Так, наприклад, у курсі геології мають розглядатися геологія, мінерали, гірські породи свого краю; у курсі землезнавства – карст, суфозія, зсуви, яри, балки; у курсі фізичної географії – рельєф, клімат, води, рослинність, ґрунти, тваринний світ; у курсі економічної географії – господарство та ін.

У курсових роботах також може відобразитися краєзнавча спрямованість викладання. Студенти можуть виконувати, наприклад, такі теми: «Гідрологічна характеристика озера Трубин», «Розвиток сітки ярів у басейні р. Лисогір», «Фізико-географічна характеристика басейну р.Сейм» та ін.

Потрібно намагатися, щоб студенти у процесі навчання постійно поглиблювали свої знання, оволодівали науковою методикою краєзнавчого пошуку, бо у краєзнавстві – невичерпне джерело духовності і культури нашого народу. Майбутній учитель має знати, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках значно їх поліпшить, підвищить зацікавленість учнів предметом.

Список використаних джерел: 1. Збірник навчальних програм дисциплін географічного циклу для спеціальностей «географія та біологія» і «Географія та основи економіки». – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ імені Миколи Гоголя, 2000. – 98 с.; 2. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм: Навч. посібник для студ. геогр.. фак. / М. П. Крачило. – К.: Вища школа, 1994. – 191 с.; 3. Криловець М. Г. Фахова та методична підготовка майбутніх учителів географії: теорія і практика / М. Г. Криловець. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 301 с.

УДК 37.013.3

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ГЕОГРАФІВ

А. О. Логінова

anila_1@ukr.net

відділ навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

В умовах інноваційних змін розвитку сучасної освіти з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих громадянах, здатних до життєвого самовизначення. Але без знань минулого немає майбутнього і для подальшого розвитку суспільства наукова інформація має поповнюватися надбаннями наступників. У цьому плані надзвичайна роль належить шкільній географії. Згідно з положеннями нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, у географічному компоненті освітньої галузі «Природознавство» наголошується на важливості шанування української науки як складника світової культури та розуміння дитиною потреби популяризувати

здобутки українських учених-природничників для зарубіжної спільноти [1]. Тому **метою нашого наукового дослідження** є спроба імплементувати наукову спадщину вітчизняних учених-географів у зміст шкільної географічної освіти.

Сучасний урок географії повинен формувати в учнів можливість міркувати, зіставляти різні точки зору, різні позиції, формулювати і аргументувати власне бачення, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей науки, на свої спостереження і досвід попередніх поколінь вчених. За такої умови, освітній процес перестане бути обтяжливим, нудним, одноманітним, що є запорукою розвитку основних компетентностей в учнів. Для більш глибокого розуміння означеної проблеми є потреба в аналізі навчальної програми з географії на предмет використання наукової спадщини для формування знань, умінь, навичок та цінностей учнів. Відповідно до цього нормативного документа під час формування компетентності спілкування державною мовою учень має усвідомлювати значущість здобутків географічної науки, зокрема пошанування досягнень українських учених [5]. Тоді, у межах теми «Ландшафти України» доцільно створити план аналізу ландшафту українського Полісся за схемою, що була запропонована О.М. Мариничем у науковій праці «Українське Полісся». Учні отримують уривок з твору О.М. Маринича, далі письмово у зошиті готують план доповіді, де розглядають компоненти ландшафту мішаних лісів у так званій вертикальній площині, як: компонент регіону; чинник його розвитку; об'єкт трансформації в результаті антропогенної діяльності; проблемне поле; динамічну (історичну) категорію; засіб оптимізації екологічної ситуації в регіоні. Як результат, такий підхід дає можливість усвідомлено виокремлювати властивості і зв'язки компонентів, що формують територіальну систему.

Формування компетентності спілкування іноземною (рідною) мовою передбачає використання іншомовних навчальних джерел для отримання необхідної інформації географічного змісту. Так, під час вивчення теми «Етнічний склад населення України» вчитель може прочитати для класу уривок з твору П.П. Чубинського «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» і разом з учнями визначити: які етноси проживали на території України у ХІХ ст., а які зараз; які етноси зникли з території назавжди; чому? Згодом, клас об'єднується у команди для проведення дослідження відповідно до обраної національності, що проживає на території України (українці, татари, білоруси, греки, поляки). Захист командної роботи може презентуватися на мові етносу, у національних костюмах, з традиційними стравами і т.д.

В основі математичної компетентності – застосування математичних методів для розв'язання географічних проблем і задач, що можливо реалізувати на STEM-уроках з теми «Гідросфера та системи Землі». Напередодні, роздати учням текст із твору П.А. Тутковського «Артезіанські води Києва та Південно-Західного краю» про забруднення води у Києві та запропонувати розробити макет водопостачання міста артезіанськими водами. Таким чином, одночасно реалізуємо наукову, технологічну, інженерну і математичну складову STEM-

освіти, де: S (наука) – порівняння петрографічного складу юрських відкладів; T (технології) – проект буріння свердловин; E (технічна творчість) – пропозиція плану споруди київського водопроводу; M (математика) – визначення глибини залягання горизонтів [4].

Компетентність у природничих науках проходить червоною ниткою на всіх етапах вивчення географії. Однак, використання прийому «Фішбоун» допоможе сформувати не лише базові географічні знання, але й визначити найбільш суттєві причинно-наслідкові взаємозв'язки між чинниками та наслідками у досліджуваній проблемі. Наприклад, якщо тема уроку «Ландшафти України» пропонуємо учням уривок з твору О.М. Маринича «Українське Полісся». Формуємо «голову», тобто проблему, що відображена в уривку – українське Полісся. На верхніх «кістках» скелету записуємо причини виникнення проблеми (вигідне географічне розташування вздовж північного кордону України, в межах зони мішаних лісів), а на нижніх — факти, що підтверджують ці причини (наприклад, рельєф, клімат, вода, ґрунт, біота). У «хвості» формуємо висновок та даємо повну характеристику українського Полісся.

Інформаційно-цифрова компетентність формує вміння створювати інформаційні продукти природничо-географічного та суспільно-географічного спрямування. Відповідно до викладених положень, під час вивчення теми «Атмосфера» можливо використовувати технологію скрайбінгу. Це метод розповіді чи пояснення, що супроводжується графічною ілюстрацією основного змісту сказаного. Наприклад, спочатку необхідно познайомити клас з уривком твору О.І. Воєйкова «Сніговий покрив, його вплив на ґрунт, клімат і погоду». Надалі, попросити учнів розробити сценарій своєї майбутньої розповіді у конспекті і оформити почуту інформацію у формі яскравих наочних малюнків. Якщо необхідно «оживити» свою розповідь, це легко створити в програмах PowToon, Sparkol VideoScribe, Moovly або Vyond.

Соціальна і громадська компетентність передбачає ефективну і конструктивну участь у громадському житті. Так, для її формування доречною буде організація проектної діяльності під час вивчення теми «Туризм» у 9 класі. За допомогою уривку статті К.В. Мезенцева «Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація» учні визначають проблему недостатнього забезпечення населення районів Києва «зеленими» публічними просторами. Далі, формують команди та оголошують основну мету проекту – моделювання рекреаційного простору району міста Києва (або будь якого іншого міста, селища) з метою «озеленення» публічного простору. На етапі аналітики команди визначають район міста Києва, що потребує рекреаційного наповнення; прописують етапи виконання проекту; розподіляють обов'язки; встановлюють період виконання кожного етапу. Згодом, опрацьовують географічну літературу, виконують заплановані кроки у дослідженні та «захищають» проекти у вигляді презентації.

Уміння генерувати нові ідеї та ініціативи, втілювати їх в життя з метою підвищення власного добробуту – основна мета підприємницької компетентності. Найпростіше цю умову досягнути за допомогою ділової гри

«Географічний аукціон» у 9 класі під час вивчення теми «Глобальні проблеми людства». Необхідно організувати команди, а кожному капітану надати однакову суму коштів та картки з природними ресурсами. Надалі зачитати картки з уривками твору М.М. Паламарчука «Раціональне використання природних ресурсів». Для кожної описаної проблеми з уривку твору команди пропонують варіант її вирішення, а також «жертвують» певну кількість коштів або ресурсів зі свого банку. У підсумку учні навчаються приймати рішення, компетентно діяти у ситуаціях, пов'язаних із споживанням та розуміють важливість екологічного підприємництва.

Загальнокультурна компетентність формується через усвідомлення причетності до національної і світової культури через вивчення географії. Найбільш ефективним методом формування ціннісного ставлення до національного географічного наукового надбання є організація позакласного заходу із залученням першоджерел. Наприклад, детально ознайомитись з життям та науковим доробком вченого С.Л. Рудницького, розподілити ролі, створити костюми, прикрасити сцену. За бажання, запросити батьків, старшокласників, вчителів для участі або підготовки.

Тривале перебування в стінах школи, зменшення рухової активності, велике навчальне навантаження часто стають причинами поганого самопочуття дитини, проблем зі здоров'ям і настроєм, втратою інтересу до нових знань. Тому, цікавою формою навчання для формування здоров'язбережувальної компетентності в межах школи є квест. Ігрові етапи дозволяють спільно пережити емоційні сплески, а інтелектуальні етапи розвивають ерудицію і виявляють спритність, формують логічне мислення, інтуїцію, вчать швидко знаходити вихід із складної ситуації [2]. Цитати з наукової спадщини географів можуть бути складниками завдання, основою сюжету або слугувати підказками на кожному етапі проходження квесту.

Успішний результат реалізації компетентнісного навчання – це випускник-інноватор, який «здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитись впродовж життя» [3]. Саме тому в умовах сучасного світу, що постійно змінюється, реалізація принципу «навчання впродовж життя» на рівні школи – це процес, що реалізується самостійно, шанс постійно вдосконалюватися, розвивати кар'єру, розширювати можливості свого професійного вибору, а в разі потреби шукати нову роботу. А школа – це лише інституція, де чи не найбільше реалізується принцип ціложиттєвої освіти в Україні [6].

Висновок. Необхідність засвоєння матеріалу з наукової спадщини вчених-географів продиктована не лише запитами суспільства щодо формування освіченої та культурної особистості, а й необхідністю підвищення загального рівня зацікавленості українських школярів. Разом з пізнанням та осмисленням значення наукового спадку для вітчизняної науки відбувається процес набуття школярами досвіду, морально-ціннісного ставлення до самого себе як особистості, до оточуючи, навколишнього світу, минулого та майбутнього.

Список використаних джерел: 1. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 10.10.2020); 2. Дмитрук С.В., Логінова А. О.,

Макеєва А. І., *Гео-квест як інтелектуально-ігрова технологія. Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів: наук. зб./ ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. Київ: Екотур-інфо, 2017 (2). Вип. 18. С.88-101; 3. Концепція «Нової української школи». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.10.2020); 4. Логінова А.О., Макеєва А.І. Імплементация елементів наукової спадщини П.А. Тутковського в STEM-освіту. Молоді науковці – географічній науці: збірник наукових праць XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Випуск XIV. Київ: Видавництво “Фенікс”, 2018. С. 138-140; 5. Навчальна програма з географії для 6-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів. URL:<https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 14.10.2020); 6. Шиян Р.Б. Стандарти громадсько-активної школи: навчання впродовж усього життя: навчально-методичний посібник / за ред. Даниленко Л.І. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 66 с.*

УДК 372.891

СТВОРЕННЯ КРАЄЗНАВЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ В МІСЦЕВИХ ПРИРОДНО-ІСТОРИЧНИХ РЕСУРСАХ

Т. Г. Назаренко

geohim@ukr.net

відділ навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України м. Київ,

Н. В. Шиліна

гімназія №283, м. Київ

Л. С. Неділько

гімназія №283, м. Київ

Краєзнавчо-екологічна стежка – унікальна форма не лише природоохоронної інформаційно-виховної роботи, але й поєднаних з нею рекреації, оздоровлення та відпочинку.

Актуальність організації мереж екологічних стежок на сьогодні полягає не тільки в їх потенційному економічному та природоохоронному зиску, а в тому, що вони є найбільш доступною масовою формою екологічної освіти.

Така форма природоохоронної освіти є надзвичайно ефективною, насамперед, завдяки її неформальності – вона проходить не як обов'язковий захід, приурочений до конкретної дати, місця чи часу, а при безпосередньому спілкуванні з природним середовищем, емоційно насиченому сприйняттю людиною природи та її впливові на всі органи чуття, цілеспрямовано формується позитивна емоційна сфера передусім у тих людей, котрі до цього зовсім не цікавилися природою і не мали особливого потягу до спілкування з нею [4,6].

Розробка краєзнавчо-екологічної стежки не можлива без аналізу видів природно-історичних ресурсів. Якщо проаналізувати чинні навчальні посібники з туризму [3,7,5], то природні ресурси можна поділити на ресурси першого порядку та ресурси другого порядку. До ресурсів першого порядку належать клімат терапевтичні, водні, бальнеологічні і ландшафтні складові. Природні ресурси другого порядку включають орографічні, лісові та флоро-фауністичні